

Съдържание на обучението

Проф. д.п.н. Добринка Годорина

Тема от учебник по Педагогика от българо-руски колектив, ЮЗУ „Н. Рилски“ (България) – ЕГУ „И. А. Бунин“ (Русия), 2010 г.

Концептуални положения:

- Важна част от глобалните промени в съвременното образование могат да се осъществят чрез съдържанието на обучението, което е важен динамичен компонент на цялостния процес на обучение.
- Без съдържателна страна обучението не би могло да съществува. Заедно с процесуалната му страна и връзката между преподаването и ученето образуват иманентните характеристики на обучението.
- Проблемът за съдържанието на обучението се включва към обектната дидактика. Важно е мястото му в рамките на онтодидактиката, предвид необходимостта от редуциране на знанията и представянето им в дидактически пречупен вид, съобразно основната дидактическа детерминанта възрастови особености на учениците и съответните им познавателни възможности.
- Съвременното училище и учителите днес повече от всякога се нуждаят от разработването на нова цялостна концепция за съдържание на обучението, предвид мястото на проблема в дидактическата теория и практика, обществените и образователни промени и тяхното пряко влияние върху учебната документация (учебните планове, учебните програми, учебниците и учебните помагала).
- В отговор на стремежа за усъвършенстване на концепцията за съдържание на обучението авторите използват нови теории, подходи и модели за съдържание на обучението, ориентирани към съвременните образователни тенденции и изграждането на европейското образователно пространство.

- За динамичните промени в учебното съдържание навременен, верен и точен сигнал дава Министерството на образованието и науката, което чрез редица нормативни документи представя начините и сроковете за целесъобразни действия в планирането и представянето на учебната информация за всяка образователна степен, видове училища, класове, учебни предмети, методически единици.

- Проблемът за съдържанието на обучението остава перманентно актуален и значим. Неговото правилно решаване допринася образованието да изпълни отредената му световна мисия за утвърждаване идеите на мира, свободата, демокрацията и социалната справедливост.

Основни понятия за съдържание на обучението

В онтодидактическото направление към обектната дидактика исторически се обособяват няколко подхода за съдържание на обучението, включително за използването на различни понятия, тяхната интерпретация, обем, съотношение, изисквания, значение.

В дидактическата теория се използват предимно следните основни понятия: съдържание на обучението, съдържание на образованието и обучението, съдържание на учебната дейност, курикулум (кърикулъм), дизайн на кърикулъма, учебен план, учебна програма, учебници, учебни помагала и др. Целесъобразно е да се направят някои понятийно-терминологични уточнения за тяхната интерпретация, взаимоотношение и използване.

Известно е, че понятията **образование и обучение** са в съотношение на цел към средство. Понятието образование е свързано с резултативната страна на обучението, а понятието обучение – с неговата процесуално-дейностна, организационна и технологична особеност (по 1) и е средство за постигане на поставената цел. От своя страна и понятията **съдържание на**

обучението и съдържание на образованието не са идентични, макар че в дидактическата литература често се заменят едно с друго. Съдържанието на обучението се подбира съобразно образователния идеал на времето и дадената социална поръчка на училището, а характерът на получаваното образование се предопределя от съдържанието на обучението.

Понятието съдържание на образованието се използва например от В. В. Краевски (15), който го определя като педагогически модел на социална поръчка към училището. Предпочита се още от И. Я. Лернер, Т. А. Илина, Н. М. Скаткин, В. А. Онишчук, И. Ф. Харламов и др.

Понятията съдържание на обучението и съдържание на образованието се различават по своя характер и обем. Както подчертава М. Андреев (1, 164), понятието съдържание на обучението е по-богато и включва съдържанието на образованието. То се състои от процесуално-дейностните, организационно-функционалните, технологичните особености на обучението, наред с образователното съдържание. В такъв случай, щом понятието съдържание на образованието се вписва в понятието съдържание на обучението, възниква въпросът дали е коректно използването на понятието **съдържание на образованието и обучението**, макар че някои автори го предпочитат. Този термин се използва например от П. Петров (12, с.122), който същевременно подчертава и разликата между двете понятия съдържание на обучението и съдържание на образованието. Според него първото понятие е по-ограничено по обем, но по-богато по съдържание.

Понятието **съдържание на учебната дейност** се употребява от Д. Денев (2, с.268), който е на мнение, че то се определя от съдържанието на образованието и обучението.

От разгледаните подходи най-коректна е употребата на понятието **съдържание на обучението**, тъй като включва и съдържанието на образованието, и съдържанието на учебната дейност. Използва се от редица автори като: Ю. К. Бабански, Г. Нойнер, Е. Дрефенщет, Ч. Куписевич, М. Андреев, Пл. Радев и др.

През последните години все повече се утвърждава терминът **кърикулъм** (по М. Андреев-1) или **курукулум** (по Пл. Радев-14), който навлиза от англоезичната литература. Неговото определяне е твърде противоречиво. М. Андреев представя подхода на Д. Прат (20), чието определение е “организиран комплекс от формални образователни и / или обучаващи намерения”. Подобно тълкуване разширява много обема на понятието. Същевременно то се превежда и като курс на обучение, и като учебен план, и като учебна програма (1, 138), а Пл. Радев го представя и като протичане на нещо, кръговрат, жизнен път, дори хиподрум (14, с.50-51), с акцент на обосноваването му като учебен курс, в който има съгласуване на цели, методи, организационни форми и дидактически медии за възможно най-добрата ефективност. Вследствие на разширеното тълкуване на понятието съвсем основателно може да се постави въпросът за дуалистичния подход спрямо него (разглеждането на кърикулъма и като процес на обучение, и като учебно съдържание). М. Андреев е категоричен в твърдението си, че кърикулъмът (1,с.140) е съдържанието (това, което трябва да се учи, учебните предмети и дейностите), а обучението е процесът, в който това съдържание се усвоява, средствата и методите за неговото усвояване.

Свързано с кърикулъма е и понятието **дизайн на кърикулъма**. М. Андреев представя превод на термина (по Д. Прат- 20) като план, проект, конструкция или планиране, конструиране, проектиране като производни. Става ясно, че Д. Прат има предвид обаче както конструирането на образователното съдържание, неговото планеране, така и конструирането и реализирането на акта на обучението. Следователно и в понятието дизайн на кърикулъма проличава дуалистичният подход, което е съвсем естествено- на основата на връзката между двете понятия. Близки по значение до термина дизайн на кърикулъма са утвърдените в дидактическата теория понятия: учебен план, учебна програма, учебници, които в най-общ план също се свеждат до планиране и конструиране на съдържанието на обучението, но

всяко поотделно има своя специфика. Тях ще анализираме в отделен параграф.

Същност и модели за съдържание на обучението

Проблемът за съдържанието на обучението, предвид неговата перманентна актуалност и значимост, се разглежда от педагозите и в по-далечното, и в по-близкото минало, до наши дни.

За **определяне съдържанието на обучението** няма общоприета концепция. Причините се отнасят до: изключителната му динамичност; наличието на различни изходни понятия; съществуването на различни теории, подходи и модели за неговата интерпретация; свеждането му до различните училищни степени и типове училища.

Илюстрация на отделните авторови подходи за интерпретиране на съдържанието на обучението са различните определения в дидактическата литература, които се различават по очертаната роля и цел на учебното съдържание, неговата структура и обхват. Ще представим някои определения:

“Съдържанието на образованието е система от знания, умения и навици, които учениците са длъжни да овладеят, за да се подготвят за живот и труд” (Н. Г. Казански, Т. С. Назарова- 5, с.92).

“Съдържанието на началното обучение изпълнява задачата да информира учениците за първоначалните научни знания по математика, роден език, природознание, литература и изкуство” (С. П. Баранов- 11, с.109).

“Съдържанието на образованието е тази система от научни знания, практически умения и навици, а също мирогледни и нравствено-естетически идеи, които е необходимо да овладеят учениците в процеса на обучение” (И. Ф. Харламов- 18, с.129).

“Проблемите, които засягат съдържанието на учебната дейност, т.е. с какви знания, умения и навици за природата, обществото и човешкото мислене следва да се усвояват и използват от учениците, доколкото те се справят с това изискване и по какъв начин може да им се помогне” (Д. Денев-2, с.141).

“Под съдържание на обучението се разбира обемът и качеството на знанията, уменията и навиците, и начините на познание, които учениците трябва да усвояват в училище” (първоначален вариант на М. Андреев- цит. в 3, с.58-59).

“Учебните съдържания на средното общо образование са дидактически и социокултурно адаптирана, отворена и динамично развиваща се система от знания, умения, компетентности и отношения, чието овладяване на финала на средното училище е необходим поведенчески минимум за активно индивидуално и социално познание и практика на учениците и базис за по-нататъшното им развитие, специализация и просперитет” (Пл. Радев- 10, с.165).

“Под съдържание на обучението и образованието разбираме съвкупността от знания и умения, които трябва да се усвояват от учениците и чрез него да достигнат съответна степен на възпитаност с развитие на интелектуалните и волеви способности” (Г. Колев- 7, с.17).

Без да анализираме цитираните определения, ще подчертаем, че всяко едно от тях носи спецификата на възприетите от авторите подходи, но между тях има и нещо общо- свеждане на съдържанието на обучението (с някои изключения) предимно до всеизвестната формула “ЗУН” (формиране на знания, умения и навици у учениците). Такова е утвърденото традиционно схващане в дидактическата литература, което се запазва векове. Безспорно изграждането на знания, умения и навици има голямо значение. Както обобщава М. Андреев (1, с.137), по историческа европейска традиция “**под съдържание на обучението (образователно, учебно съдържание) се**

разбира най-общо съвкупността от знания, умения, навици и нагласи, които учениците усвояват в процеса на обучението”.

Разбира се, в традиционното схващане има и негативни страни, които произтичат от абсолютизиране на прословутата формула “ЗУН”, “по необходимост се залага на развитието на паметта за сметка на подценяването на другите психически процеси, ограничават се възможностите за педагогическо творчество" (П. Петров- 12, с.123).

Ето защо е целесъобразно да се направи **опит за ново определение на съдържанието на обучението**, което да се базира както на утвърдените традиции, така и на новата парадигма за съдържание на обучението. Предлагам следното определение за съдържание на обучението: **Съвкупността от знания, умения и компетентности, които се формират у учениците в процеса на обучението, предпоставено от техните нагласи, разработения учебен материал и начините на познание в училище с цел получаването на качествено образование, възпитание и развитие.**

В отговор на стремежа за усъвършенстване на концепцията за съдържание на обучението някои автори търсят и други възможности, например разработват **нови модели за съдържание на обучението или на образованието** (в зависимост от използването и интерпретацията на основните понятия).

Така например И. Я. Лернер (15, с.150-151) разработва модел за съдържание на образованието, който включва четири елемента: 1) система от знания за природата, обществото, техниката, човека, способите за дейност; 2) опит за осъществяване на известните способности за дейност, вплъчващи се заедно със знанията в умения и навици; 3) опит за творческа дейност; 4) опит за емоционално-ценностно отношение към действителността. В модела са фиксирани още и източниците за определяне съдържанието на образованието (видовете дейност, отраслите на дейността, логиката на разгръщане на всеки един от отделните елементи, методите, организационните форми и средствата на обучение. Посочват се и основните фактори, които влияят

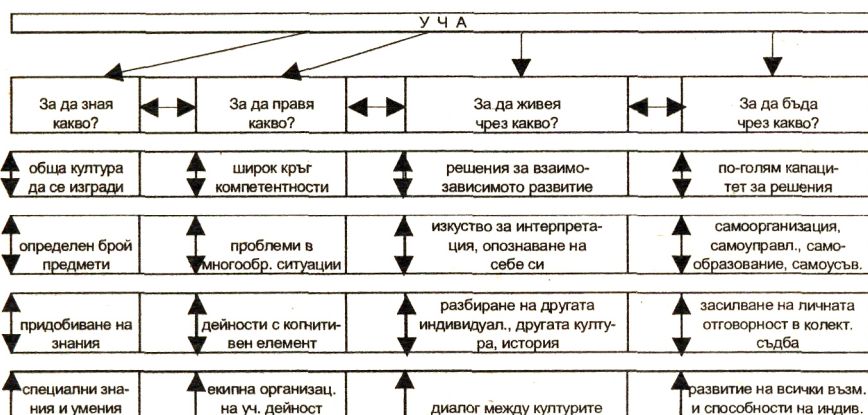
върху определянето на съдържанието (потребностите на обществото, целите на обучението, закономерностите на обучението и ученето). Този модел е богат по съдържание. Включва освен традиционните, и нови компоненти, които следват поетапно и се намират в логическа взаимовръзка. Създава условия за творчески търсения, без да се пренебрегва и ролята на системните знания.

Нови компоненти в обема на съдържанието на образованието предлага и Д. Павлов (8, с.266). Моделът включва: 1) знания- обем и качество; 2) умения- обем и качество; 3) навици- обем и качество; 4) методи на познание; 5) методи на интелектуално развитие и саморазвитие. В това предложение първите три компонента не се различават от традиционната формула (“ЗУН”), но се акцентира не само на обема, а и на качеството. Равнопоставено място заема овладяването на методи на познание, което осигурява условия за самостоятелно преоткриване на знания от учениците, за усъвършенстване на изградените умения и навици в нови ситуации. Включват се и методи за интелектуално развитие и саморазвитие, което гарантира ефект от обучението по посока на интелекта на учениците.

Нов концептуален модел предлага Им. Марев (6, с.159-160), приет и от П. Петров (12, 124-125), който се основава на интегративната теория на В. Окон- дидактически функционален материализъм. Акцентът се поставя на интеграцията между знания и дейности, чрез които се хребразува действителността. Според Ив. Марев тази интегративна теория съдържа следните основни положения: 1) личностният подход- глобален подход в педагогическия процес; 2) не знанието, а познанието да бъде “Бог” на педагогическия процес (знанието е само средство за развитие на познанието, на познавателната и творческата активност на учащите се; 3) дейностният подход в педагогическия процес- обучение преди всичко на методи на познавателна и практическа дейност; 4) ефективно общуване в педагогическия процес по формулата субект-субект до степен на емпатия; 5) изграждане предимно на функционалния интелект.

Чрез този модел се преодолява абсолютизирането на знанията, без да се пренебрегва тяхното значение и по този начин се създават условия за прерастване на учебния процес в учебно-изследователски, за творчески търсения и на учениците, и на учителя. Чрез новите дейности (НД), новото познание (НП) и новото общуване (НО) до степен на емпатия се осигурява възможност за формиране на социално значими качества на личността.

Предлагам нов модел за съдържание на обучението на основата на четирите послания на Международната комисия по образованието към ЮНЕСКО и тяхното основно съдържание :1) “уча, за да зная”; 2) “уча, за да правя (мога); 3) “уча, за да живея заедно с другите”; 4) “уча, за да бъда”. Като приемем, че в тези послания се съдържа една добра мотивировка за ученето в съвременното училище и на основата на представеното съдържание на всяко едно от посланията, бихме могли да сведем посоченото до нов модел за съдържание на обучението. За по-голяма образност моделът може да се изгради чрез блоково представяне (по 1 блок за всяко послание); с определен брой “етажи” във всеки блок (съобразно броя на основните положения във всяко послание) и с връзка както между етажите, така и между блоковете. Целесъобразно е към посланията да се включат въпроси (какво, чрез какво). Схематично, моделът може да изглежда по следния начин:

Някои от силните страни на модела (за подробности виж 3, с.62-63) се отнасят до: 1) обвързан е със съвременните образователни тенденции; 2) има връзка и логическа последователност между отделните компоненти; 3) не се абсолютизират традиционните компоненти на съдържанието на обучението, но и не се пренебрегват, освен знанията се включват и познанията, акцентира се на специалните знания и умения; 4) в основата не е сумарно-множественият подход (търсене отговор на въпроса “Какво да се учи”), а има насоченост към формирането на определен тип човек, с необходимите за днешното време качества; 5) предоставя се възможност за опознаване на себе си и другите, на други култури и осъществяване на диалог между тях, с което става приобщаване към другите народи и създаването на условия за изграждане на общото бъдеще и др.

Основни теории и подходи за съдържание на обучението

В различните етапи от развитието на обществото, науката, културата, религията- образователните институции получават различни социални поръчки, което неминуемо се отразява и върху съдържанието на образованието и обучението. Върху неговия характер силно влияние оказват и философските идеи и учения, като философията на рационализма, на емпиризма, на прагматизма и др. По този начин исторически се обособяват **различни теории и подходи за подбор и структуриране на учебното съдържание.**

По-важните теории за съдържание на обучението са:

Дидактически формализъм (представители- Дж. Лок, Й. Песталоци, И. Кант, Й. Хербарт и др.). Методологическа основа на тази теория е философията на рационализма, според която източник на знанията е разумът. Тя е едностранчива. Дава се приоритет на хуманитарните учебни предмети, на древните езици, на класическото и хуманитарно образование, но се подценява ролята на знанията и на природните науки. Положително е

поставянето на акцент върху развитието на познавателните възможности на учениците и на логическото мислене.

Дидактически материализъм (представители- Г. Спенсер, Дж. Милтон, Й. Баседов). Методологическа основа на тази теория е философията на емпиризма, според която познанието не може да излезе извън пределите на човешкия опит- той е източникът на знания. Тук едностранчивостта се проявява в приоритетното изучаване на природонаучни учебни предмети. Подценява се изучаването на хуманитарни учебни предмети, формиращите функции на учебното съдържание и развитието на познавателните възможности на учениците.

Дидактически утилитаризъм (представители- Дж. Дюи, У. Килпатрик, Г. Кершенщайнер). Методологическа основа на тази теория е философията на прагматизма, според която голямо значение се отдава на тесния практицизъм, личния опит, потребностите и интересите на детето. Това има своето значение за свободния избор на учениците и тяхното развитие, но обучението се свежда до практическа организация на дейността на учениците и решаването на конкретни житейски проблеми. Нарушава се системността на знанията, подценява се значението на теоретичните постановки Някои от идеите на тази теория се използват в съвременен аспект (за неутрализиране недостатъците на класно-урочната система).

Дидактически структурализъм (представители- Дж. Брунер, Кш. Сосницки и др.). Отдава се значение на представянето на знанията чрез символна форма на отражение на действителността. Създават се условия за нагледно представяне на взаимовръзката между отделните структурни компоненти на изучаваните предмети и явления. Това допринася както за повишаване на достъпността на учебното съдържание, така и за развитие на мисленето на учениците. Разбира се, използваните структури задължително трябва да са съобразени с възможностите на учениците, в противен случай биха затруднили, вместо да облекчат възприемането на знанията. Тази теория

има съвременно звучене, особено като се има предвид ролята на кратката знакова форма на представяне на обемиста информация.

Функционален материализъм (представители- В. Окон, Ив. Марев и др.) Тази теория се основава на интегративната връзка между познанието и дейността, чрез които се преобразува действителността. Поставя се акцент на пооперационния подход към учебното съдържание, не само на отразяването, а и на преобразуването на действителността. Както подчертава Ив. Марев (6, с.159), тя следва пълноценно да се използва по-специално при разработването на нов тип учебни програми. На същата теория той се опира и при разработването на нов модел за съдържание на обучението.

Дидактическо програмиране (представители С. Преси, Б. Скинър, Г. Паск, А. Краудър, Н. Д. Никандров и др.). По своята същност тази теория се отнася не толкова до подбора на учебното съдържание, колкото до дидактическото обработване и структуриране на учебния материал. Известно е, че при програмираното обучение информацията се разделя на смисловообособени части (“стъпки”, “порции”, “кванти”, “фази”, “доза”), които се намират в логическа взаимовръзка. Търси се такъв вариант на подреждане и структуриране на учебния материал, че да се гарантира усвояването на даден алгоритъм или правило.

От разработените в дидактическата литература **подходи към съдържанието на обучението** важно място заемат (за подробности виж М. Андреев, 1, с.149-161):

Педоцентристки подход. Според него ученикът е централна фигура в обучението. Той е целта, средството и източникът на учебното съдържание, което се подбира съобразно природата, потребностите, интересите и желанията на учениците. Утвърждава се концепцията за свободата на учениците и идеята за творчеството. Учебното съдържание се представя не в рамките на обособени учебни предмети, а на основата на избрани от учениците, тема, проект, работна единица, център на интереса. Положителното в този подход е съобразяването с индивидуалния стил на

мислене и действие на учениците, стимулиране на тяхната самостоятелност и способност да избират, осигуряване на хуманна атмосфера, условия за развитие на цялостната им личност. Недостатъците се отнасят до нарушаване системността на знанията, поради определяне на учебното съдържание само въз основа на предпочитанията на учениците; учебното съдържание не е приспособено за по-лесно изучаване от учениците; ученето води не към научното, надличностно познание, а към учебното познание на ученика и др.

Предметоцентристки подход. Според него образователното съдържание се структурира на основата на обособени учебни предмети. Неговото усъвършенстване се гарантира чрез отчитането на потребностите, интересите и природата на учениците, отчитането на социалните потребности, взаимната връзка между общото образование и специализираното професионално образование, взаимната връзка между теоретичното и практикоприложното познание и др. Чрез този подход-обратно на педоцентризма- се гарантира системност в знанията и подготовката на учениците, което не изключва и цялостното им личностно изграждане. Достоинствата на предметоцентристкия подход се оценяват и днес, особено във връзка с възможността за “балансирано реконструиране на учебното съдържание и надеждното му ориентиране към самостоятелно мислещи и социално отговорни членове на свободното общество” (по М. Андреев, цит. изт., с.161).

Синтезен подход. Чрез него се осигурява едновременно и единство, и многообразие на учебното съдържание чрез включване, от една страна, на общообразователна подготовка (единен общообразователен минимум), а от друга- на диференцирана специализираща подготовка на учениците. Запазва се предметната организация и структуриране на учебното съдържание. Обособените учебни предмети запазват относителната си самостоятелност, но могат и да се свързват помежду си и от този синтез да се обособи нова предметна област на различни равнища, които се определят от М. Андреев

така: интрадисциплинно (вътрешнопредметно), интердисциплинно (междупредметно), методологическо (гносеологическо), холистично (цялостни предмети и явления). Възможно е вертикално (приемственост от по-долните към по-горните класове) и хоризонтално разпределение на учебното съдържание (връзките между изучаваните предмети и дейности в даден клас), линеен синтез, цикличен синтез, трансдисциплинен и холистичен синтез (по М. Андреев, 1, с.157-158). От очертаните особености на синтезния подход става ясно, че носи повече белези на предметоцентризма, но има отделни елементи и на педоцентризма (особено при холистичния синтез).

Познати са и някои други подходи за подбор и структуриране на съдържанието на обучението: неопрагматичен, неопозитивистки, технократичен, когнитивистки, социокултурен, есенциалистски и др. (виж Пл. Радев- 14, с.52-70).

Основни документи за съдържание на обучението

Ще представя накратко най-важната информация за документите, за да се види по-ясно съпоставката между тях и да се улесни разграничаването им (за подробности виж изт.1- по М. Андреев и 12- по П. Петров, а табличното им представяне с по-добра възможност за сравнение- в 16 – по Д. Тодорина).

Учебен план

Същност. Официален държавен документ (за държавните училища), който определя учебните предмети, тяхното разположение, броя на часовете за всеки учебен предмет (седмично и годишно) и структурата на учебната година. Изработва се от Министерството на образованието и науката (за училищата под негово ведомство).

Структура. Учебният план включва: учебните предмети за отделните образователни степени и класове в направленията: общозадължителна подготовка; избираема подготовка (задължително избираема) и факултативна

подготовка (свободно избираема); брой на учебните седмици; брой на учебните часове; структура на учебната година.

Основен критерий за включване на учебните предмети в учебния план е тяхната роля и място, равнището на подготовка и развитие на учениците. Учебните предмети могат да бъдат разположени: последователно, едновременно, концентрично и разгърнато (по М. Андреев-1, с.177).

Изисквания: да осигури цялостно образование и хармонично развитие на личността чрез правилен подбор на учебното съдържание в отделните направления; да се изгражда на основата на предметната учебна система; да осигурява правилно съотношение между теоретичната и практическата подготовка чрез съответен подбор на учебните предмети; да осигурява приемственост, системност, непрекъснатост на процеса на обучение; да гарантира единство, диференциация и индивидуализация на обучението чрез правилно съотношение между общозадължителната, избираемата и факултативната подготовка на учениците.

Учебна програма

Същност. Официален държавен документ (за държавните училища), в който се представя учебното съдържание по всеки учебен предмет, включен в учебния план. Посочва се общото количество часове, примерното разпределение на часовете по теми и типове уроци, общи методически указания за организиране на обучението. Изработва се от Министерството на образованието и науката (за училищата под негово ведомство).

Структура. Учебната програма включва: цел и задачи на обучението по съответния учебен предмет; учебно съдържание (тематика, структура, система, с посочен брой на часовете); сигнатура (тезаурус) на понятията, които трябва да се усвоят от учениците; процедури и дейности на учениците по отделните учебни предмети; равнище на личностно изграждане- очаквани резултати (зания, умения, качества на учениците).

Гледища за изработване на учебните програми: психологическо (съобразно възможностите на учениците); логическо (според логиката на науките); научно (съчетава посочените две).

Допускат се промени от учителите единствено във вътрешното разпределение на темите (предвид историческите събития, сезони).

Изисквания: да включват научно учебно съдържание; да са съобразени с възрастовите и познавателните особености на учениците; да са разработени в съответствие с учебното съдържание; да систематизират сполучливо учебния материал (чрез концентрично подреждане- с повтораемост в усложнен вид и линейно- без повтораемост на знанията в отделните класове); да осигуряват междупредметни и вътрешнопредметни връзки; да свързват учебното съдържание с живота и практиката; да отразяват последните достижения на науката и техниката.

Учебници

Същност. Учебникът е държавен дидактико-методически документ, в който последователно и достъпно се излага основната информация, съобразно учебната програма по всеки учебен предмет. Основни функции са педагогическа, дидактическа, информационна, развиващо-възпитателна, трансформираща, систематизираща, за затвърдяване и самоконтрол, самообразователна. Утвърждава се от съответното министерство (най-вече МОН).

Структура. Компонентите на учебника са: текстови (основни, допълнителни и пояснителни) и извънтекстови (въпроси, задачи, илюстрации, апарати за ориентиране).

В основния текст се включват раздели и параграфи, основни теми и подтеми. Съвременният учебник се изгражда върху определени принципи: в учебника се реализират всички компоненти на образователното съдържание; отразява в единство както учебното съдържание, така и апарата, необходим за усвояването му; да се отчитат закономерностите на възприемане на

писменият текст през различните възрастови периоди; да отразява точно логиката на учебната програма и др. (виж 1, с. 190-191).

Изисквания: да има ясна, точна, достъпна, кратка и проста форма на изложение; правилно разпределение в главите и параграфите, съобразно учебната програма; да има разнообразни илюстрации и снимков материал с познавателна и естетическа стойност; добре формулирани обобщения и изводи, проблемни и творчески въпроси и задачи; подходящ шрифт, яснота на буквите, правилно съотношение между величината и конфигурацията на буквите, качество на хартията, големина на буквите според възрастта на учениците и др.

Въпроси и задачи за самостоятелна работа на студентите:

Тематични въпроси и задачи:

1. Обосновайте необходимостта от разработването на нова цялостна концепция за съдържание на обучението в днешно време.
2. В какво съотношение се намират основните понятия за съдържание на обучението? Аргументирайте своя отговор.
3. Очертайте достойнствата и недостатъците на представените модели за съдържание на обучението.
4. Направете съпоставка между педоцентристкия, предметоцентристкия и синтезния подход. Кои техни особености съответстват на съвременната парадигма за съдържание на обучението?

Проблемни въпроси:

1. В коя от посочените теории за съдържание на обучението се включва преобразуване на действителността? (дидактически формализъм, дидактически утилитаризъм, функционален материализъм)
2. В какво се изразява творчеството при използване на учебната документация?

3. Определете кои от посочените тенденции оказват влияние върху съдържанието на обучението: а) приближаване към европейските изисквания и стандарти; б) ранната чуждоезикова подготовка; в) утвърждаване на въздействие върху личността, съобразно нормите; г) разгръщане на новите информационни технологии; д) семейната среда.

Изследователски задачи:

1. Каква е вашата прогноза за съдържанието на обучението в българското училище след 50 години? Създайте проект за вариативни учебни планове и програми.
2. Направете дидактически анализ на избран от Вас учебник (учебен предмет и клас по избор). Спазени ли са основните изисквания за неговото изработване? Какви силни и слаби страни откривате? Вие какви подобрения предлагате?

Литература:

1. Андреев, М. Процесът на обучението (Дидактика). С., 1996.
2. Денев, Д. Учебна дейност. С., 1986.
3. Дидактика. М. Андреев, Л. Цветанова-Чурукова, Д. Тодорина. Благоевград, 2000.
4. Иванов, Ив. Образованието на 21 век- национални проекции.- Учителско дело, бр.1-2, 5-12 01.1998.
5. Казанский, Н. Г., Т. С. Назарова. Дидактика (началные классы). М., 1978.
6. Марев, Ив. Методологически основи на дидактиката. С., 1983.
7. Обща педагогика (Дидактика). Л. Милков, Г. Колев. Шумен, 1994.
8. Павлов, Д. Дидактически материали за обучението по педагогика, ч.1, С., 1983.
9. Педагогика. Под общей ред. Г. Нойнера, Ю. К. Бабанского. М., 1984.
10. Педагогика. Съставител Пл. Радев. Пловдив, 2001.
11. Педагогика. Под ред. С. П. Баранова, В. А. Сластенина. М., 1986.

12. Петров, П. Дидактика. С., 1994.
13. Плакроуз, Х. Училището- място за деца. С., 1992.
14. Радев, Пл. Основи на училищната дидактика. Пловдив, 1992.
15. Теоретические основы содержания общего среднего образования. Под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернер. М., 1983.
16. Тодорина, Д., Л. Тодорова, Ан. Антонова, В. Гюрова. Педагогика- III част Дидактика. Благоевград, 2003.
17. Тофлър, Ал. Шок от бъдещето. С., 1992.
18. Харламов, И.Ф. Педагогика. М., 2004.
19. Klafki, W. Auf dem Weg zur demokratischen Schule.- Pedagogik, 1990, 11.
20. Pratt, D. Curriculum Design and Development. New York, 1980.
21. Tanner, D., Tanner, Ln. Curriculum Development (2 ed.), 1980.